

ПРОИЗВОДСТВО ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА ОТ ОБЩ ХАРАКТЕР

Производствата по наказателни дела обикновено протичат в две фази – досъдебно производство и разглеждане на делото пред съда.

Първата фаза има подготвителен характер и включва съвкупност от действия за разкриване и разследване на престъплението, както и за установяване на извършителя. Тези действия се извършват от разследващите органи (дознатели от МВР или следователи) и протичат под надзора и ръководството на прокурор. В наказателното производство подлежат на доказване извършеното престъпление и участието на подсъдимият в него; характерът и размерът на вредите причинени с деянието; другите обстоятелства, които имат значение за отговорността на обвиняемия, включително и относно семейното и имущественото му състояние.

Способите за доказване в наказателното производство са разпит, експертиза, оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети и специални разузнавателни средства. След като бъдат извършени необходимите действия, съобразно предвидения от Наказателно-процесуалния кодекс ред, и се установи, че извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него е доказано по несъмнен начин, разследващият орган съставя обвинително заключение и изпраща делото на прокурора.

След като се убеди, че са събрани необходимите доказателства за разкриване на обективната истина и за повдигане на обвинение пред съда, както и че не са допуснати съществени нарушения на процесуалните правила прокурорът съставя **обвинителен акт**. Това е писмен документ, в който се посочват: престъплението, извършено от обвиняемия; времето, мястото и начинът на извършване; правната квалификация на деянието; пълни данни за личността на обвиняемия; обстоятелства, които отегчават или смекчават отговорността на обвиняемия и други данни, посочени в закона.

След внасяне на обвинителния акт в съда се образува наказателно дело от общ характер и се определя съдия-докладчик. Той проверява подсъдно ли е делото на съда, има ли основание за прекратяване или спиране на наказателното производство, допуснато ли е нарушение на процесуалните правила, което да нарушава правата на обвиняемия и т.н. Когато са налице съответните основания за разглеждане на делото в съдебно заседание, съдията-докладчик насрочва дата за съдебния процес.

Съдебната фаза заема централно място в наказателното производство. Съдът бива сезиран от прокуратурата (а в определени случаи – от частен тъжител) и не може да се самосезира, каквито и данни за престъпление да открие между кориците на делото.

Страни в наказателното производство са:

- **прокурорът,**
- **обвиняемият и неговият защитник;**
- **частният тъжител и частният обвинител;**
- **гражданският ищец и гражданският ответник.**

Прокурор

Прокурорът е представителят на обвинението в съдебния процес. Участието му в съдебно заседание по наказателни дела от общ характер е задължително.

В началото на съдебното следствие прокурорът прочита обвинителния акт, въз основа на който е образувано делото. В хода на съдебното заседание той има право първи да задава въпроси при разпита на подсъдимия, разпита на свидетелите на посочени от обвинението, както и при изслушването на вещите лица.

В хода на съдебните прения прокурорът прави анализ на събраните по делото доказателствата и изказва своето становище по обвинението и наказанието. (Ако счете, че обвинението не е доказано, прокурорът го оттегля.)

Обвиняем

Обвиняем е лицето, което е привлечено в това качество при условията и по реда, предвидени в Наказателния кодекс.

Обвиняемият има следните права: да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства; да дава или да откаже да дава обяснения по обвинението; да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използването на специални разузнавателни средства и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения; да се изказва последен; да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси, и да има защитник. Обвиняемият има право защитникът му да участва при извършване на действия по разследването и други процесуални действия с негово участие, освен когато изрично се откаже от това право.

Присъствието на обвиняемия/подсъдимия при разглеждане на дело по обвинение за тежко престъпление, е задължително. Когато не е задължително, съдът може да разпорежи довеждането му, ако той сам не се е явил. Законът предвижда и възможност делото да се разглежда в отсъствие на подсъдимия, ако няма да се попречи за разкриване на обективната истина.

Подсъдимият не е длъжен да доказва невинността си - за него съществува презумпция за невиновност до нейното оборване с влязла в сила присъда.

Подсъдимият има право и на последна дума.

Защитник

Защитник на обвиняемия/подсъдимия може да бъде лице, което упражнява адвокатска професия и е упълномощено от подсъдимия или е назначено от съда да го защитава в наказателния процес. Защитници могат да бъдат още съпругът, възходящи и низходящи роднини на обвиняемия.

Не може да бъде защитник:

1. който е бил или е защитник и на друг обвиняем и защитата на единия противоречи на защитата на другия;

2. който е представлявал или е давал съвети на друг обвиняем, ако защитата, която му се възлага, противоречи на защитата на другия обвиняем;

3. който е представлявал или е давал съвети на противната страна;

4. който е участвувал в производството в друго процесуално качество;

5. който е съпруг или роднина по права линия без ограничение, по сребрена линия да четвърта степен или по сватовство до трета степен на съдия, съдебен заседател, прокурор или разследващ орган по делото.

Участието на защитник в наказателното производство е задължително, когато:

1. обвиняемият е непълнолетен;

2. обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам;

3. делото е за престъпление, за което се предвижда лишаване от свобода не по-малко от десет години или друго по-тежко наказание;

4. обвиняемият не владее български език;

5. интересите на обвиняемите са противоречиви и един от тях има защитник;

6. когато е направено искане по чл.64 от НК или обвиняемият е задържан под стража;

7. производството е пред Върховния касационен съд;

8. делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия;

9. обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това.

Защитникът може да участвува в наказателното производство от момента на задържането на лицето или на привлечането му в качеството на обвиняем. Органът на досъдебното производство е длъжен да разясни на обвиняемия, че има право на защитник и му осигурява възможност незабавно да се свърже с него. Той не може да извършва никакви действия по разследването и други процесуални действия, докато не изпълни това си задължение.

Защитникът е длъжен да оказва правна помощ на обвиняемия и с цялата си дейност да съдейства за изясняване на всички фактически и правни положения, които са в полза на обвиняемия, като се ръководи от вътрешно убеждение, основано на доказателствата по делото и закона. Защитникът е длъжен да съгласува с обвиняемия основните линии на защитата. Когато защитникът счита, че основните линии на защитата, предложени от обвиняемия, са несъвместими с неговите задължения, той уведомява своевременно обвиняемия и продължава защитата, ако не бъде отстранен от наказателното производство по предвидения за това ред. Защитникът не може да отказва правна помощ на обвиняемия по отделни въпроси на обвинението под предлог, че обвиняемият има и друг защитник.

Защитникът има следните права: да се среща насаме с обвиняемия; да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участвува в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда и на органите на досъдебното производство, които накърняват правата и законните интереси на обвиняемия. Защитникът

има право да участва на всички действия по разследването с участието на обвиняемия, като невявяването му не възпрепятства тяхното извършване.

Участието на защитник не е пречка подсъдимият сам да упражнява правата си.

Частен тъжител

Пострадалият от престъпление, което се преследва по тъжба на пострадалия, може да повдига и да поддържа обвинение пред съда като частен тъжител. След смъртта на лицето това право преминава върху неговите наследници.

Тъжбата трябва да бъде писмена и да съдържа данни за подателя, за лицето, срещу което се подава, и за обстоятелствата на престъплението. Към нея се прилага документ за внесена държавна такса. Тъжбата трябва да бъде подписана от подателя и да бъде подадена в шестмесечен срок от деня, когато пострадалият е узнал за извършване на престъплението или от деня, когато пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство, на основание, че престъплението се преследва по тъжба на пострадалия.

Частният тъжител има следните права: да се запознае с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в съдебното производство; да прави искания, бележки и възражения; да обжалва актовете на съда, които накърняват неговите права и законни интереси, и да оттегля тъжбата си. Частният тъжител може да се установи в наказателното производство и като граждански ищец в случаите и по реда, установени в този кодекс.

Частен обвинител

Пострадалият претърпял имуществени или неимуществени вреди от престъпление, което се преследва по общия ред, има право да участва в съдебното производство като частен обвинител. След смъртта на лицето това право преминава върху неговите наследници.

Молбата за участие в съдебното производство като частен обвинител може да бъде устна или писмена. Молбата трябва да съдържа данни за лицето, което я подава, и за обстоятелствата, на които се основава. Молбата се прави най-късно до започване на съдебното следствие пред първоинстанционния съд.

Функцията на частния обвинител е да поддържа в съда обвинението наред с прокурора. Частният обвинител може да поддържа обвинението и след като прокурорът заяви, че не го поддържа.

Частният обвинител има следните права: да се запознае с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в съдебното производство; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда, когато са накърнени неговите права и законни интереси.

Граждански ищец

Пострадалият или неговите наследници, както и юридическите лица, които са претърпели вреди от престъплението, могат да предявят в наказателното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци. Гражданският иск не може да

се предяви в наказателното производство, когато е предявен по реда на Гражданския процесуален кодекс.

В молбата за предявяване на граждански иск се посочват: трите имена на подателя и на лицето, срещу което се предявява искът; наказателното дело, по което се подава; престъплението, от което са причинени вредите, и характерът и размерът на вредите, за които се иска обезщетение. Молбата може да бъде устна или писмена. Гражданският иск се предявява най-късно до започване на съдебното следствие пред първоинстанционния съд.

Гражданският иск в наказателното производство може да бъде предявен както срещу подсъдимия, така и срещу други лица, които носят гражданска отговорност за вредите, причинени от престъплението.

Гражданският ищец има следните права: да участва в наказателното производство; да иска обезпечаване на гражданския иск; да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда и на органите на досъдебното производство, които накърняват неговите права и законни интереси. Гражданският ищец упражнява правата по предходната алинея в пределите, необходими за доказване на основанието и размера на гражданския иск.

Гражданският иск в наказателното производство се разглежда по правилата на Наказателния кодекс, а доколкото в него няма съответни правила, се прилага Гражданския процесуален кодекс. Разглеждането на гражданския иск не може да стане причина за отлагане на наказателното дело. Когато наказателното производство се прекрати, гражданският иск не се разглежда, но може да се предяви пред граждански съд.

Граждански ответник

Лицата, срещу които е предявен граждански иск, с изключение на подсъдимия, участвуват в наказателното производство като граждански ответници.

Гражданският ответник има следните права: да участва в наказателното производство; да се запознава с делото и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да прави искания, бележки и възражения и да обжалва актовете на съда, които накърняват неговите права и законни интереси. Гражданският ответник упражнява тези права в пределите, необходими за защита срещу предявения против него граждански иск.

Повереник

Частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец и гражданският ответник могат да упълномощават повереник. Когато частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец и гражданският ответник представи документ, че не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има повереник и интересите на правосъдието изискват това, съдът, който разглежда делото като първа инстанция му назначава повереник.

Особен представител

Когато интересите на малолетния или непълнолетния пострадал и неговия родител, настойник или попечител са противоречиви, съответният орган му назначава особен представител - адвокат. Особен представител - адвокат, се назначава и на пострадалия, когато той е недееспособен или ограничено дееспособен и интересите му противоречат на интересите на неговия настойник или попечител.

Особеният представител участва в наказателното производство като повереник.

СЪДЕБНО ЗАСЕДАНИЕ

Делото се разглежда от един и същ състав на съда от започването до завършването на съдебното заседание.

Съдът взема необходимите мерки, за да осигури възпитателно въздействие на съдебното заседание.

Когато е необходимо, съдебното заседание или отделни съдебни действия се провеждат извън помещението на съда.

Разглеждането на делото или извършването на отделни съдопроизводствени действия става при закрити врати, когато това се налага за запазване на държавната тайна или на нравствеността, както и в случаите на разпит на защитен свидетел. Делото може да се разглежда при закрити врати и когато това е необходимо да се предотврати разгласяването на факти от интимния живот на гражданите. Във всички случаи присъдата се обявява публично.

Съдът ръководи съдебното заседание така, че да осигури всестранно, обективно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото и точното спазване на закона. Той решава всички процедурни въпроси, както и спора по същество.

При разглеждане на първоинстанционни наказателни дела съдебният състав включва:

- един съдия и двама съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание от пет до петнадесет години лишаване от свобода;
- двама съдии и трима съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание.

Съдията разглежда делото еднолично, без участието на съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание до пет години лишаване от свобода или друго по-леко наказание.

Председателят на състава ръководи съдебното заседание, следи за реда в съдебната зала и за груби нарушения може да налага глоба до петстотин лева на всеки присъстващ. Разпореденията на председателя на състава са задължителни за всички присъстващи в съдебната зала.

СЪДЕБНО СЛЕДСТВИЕ

Съдебното следствие се ръководи от председателя на състава и започва с прочитане на обвинителния акт от прокурора при дела от общ

характер или с прочитане на тъжбата от частния тъжител при дела от частен характер. Когато е предявен граждански иск, той се прочита от гражданския ищец.

Председателят запитва подсъдимия разбрал ли е в какво се обвинява и го поканва да даде обяснения по обвинението. Подсъдимият може да откаже да даде обяснения или дава такива във всеки момент на съдебното следствие.

РАЗПИТ НА СВИДЕТЕЛИ

Свидетелите са лица, привлечени в процеса да изложат своите възприятия по определени факти, които имат значение за делото. Съпругът, възходящите, низходящите, братята и сестрите могат да се откажат от свидетелстване. Свидетелите са длъжни да говорят само истината. За неверни показания те носят наказателна отговорност за лъжесвидетелстване до 5 години лишаване от свобода. Свидетелите не са задължени да дават показания, които биха уличили тях или близките им в престъпление.

В хода на съдебното следствие най-напред се разпитват свидетелите, посочени от обвинението, а след това другите свидетели. Страната, която е посочила свидетеля, задава въпросите си преди другите страни.

РАЗПИТ НА ВЕЩО ЛИЦЕ

Вещите лица са специалисти от различни области на науката, изкуството или техниката, които се назначават от органа на досъдебното производство или съда за изясняване на определени въпроси от тяхната специалност, които имат отношение към процеса. При сложност или комплексност на изследването органът може да назначи и повече от едно вещо лице.

Всички държавни органи, юридически лица и граждани, при които се намират материали, необходими за експертизата изготвяна от дадено вещо лице, са длъжни да осигурят достъп до тях, както и да оказват необходимото съдействие за изпълнение на задачите на експертизата.

Вещите лица също носят наказателна отговорност в случай, че писмено или устно съзнателно дадат невярно заключение. При това положение законът предвижда лишаване от свобода до 5 години, както и лишаване от право да упражняват дейност като експерти.

В хода на съдебно следствие вещите лица обикновено биват изслушвани след разпита на свидетелите, като първо съдят прочита представеното от тях заключение.

След приключване на посочените действия съдят прочита протоколите за оглед и освидетелстване, за претърсване и изземване, за следствен експеримент и за разпознаване на лица и предмети, както и другите документи, приложени към делото, ако те съдържат факти, които имат значение за изясняване на обстоятелствата по делото. На страните се предявяват и веществените доказателства по делото, ако има такива. При необходимост може да бъде извършен и оглед. Същият се извършва от целия състав на съда в присъствието на страните, а когато е необходимо - и в присъствието на вещото лице и свидетели.

Когато са извършени всички съдебни следствени действия, председателят на съдебния състав запитва страните имат ли искания за извършване на нови такива, необходими за обективно, всестранно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото. Ако страните не

направят искания или направените са неоснователни, председателят обявява съдебното следствие за приключено.

СЪДЕБНИ ПРЕНИЯ

След приключване на съдебното следствие съдът пристъпва към изслушване на съдебните прения. Те започват с реч на прокурора, съответно на частния тъжител. След това се дава последователно думата на частния обвинител и неговия повереник, на гражданския ищец и неговия повереник, на гражданския ответник и неговия повереник, на защитника и на подсъдимия.

Страните, които участват в съдебните прения, могат да се позовават само на доказателства, които са били събрани и проверени на съдебното следствие по реда, установен в НПК.

След завършване на съдебните прения председателят дава на подсъдимия последна дума. Чрез нея той има възможност да изрази своето окончателно отношение към обвинението. При последната дума подсъдимият не може да бъде подлаган на разпит.

ПОСТАНОВЯВАНЕ НА ПРИСЪДАТА

След като изслуша последната дума на подсъдимия, съдът се оттегля на тайно съвещание, за да постанови присъдата, която не може да почива на предположения. Съдът признава подсъдимия за виновен, когато обвинението е доказано по несъмнен начин или за невинен, когато не се установи, че деянието е извършено, че е извършено от подсъдимия или че е извършено от него виновно, както и когато деянието не съставлява престъпление.

Присъдата се обявява от председателя незабавно, след като е подписана от всички членове на състава на съда.

ВЪЗЗИВНО ПРОИЗВОДСТВО

В случай, че в законоустановения срок страните обжалват или протестират постановената от първоинстанционния съд присъда, същата подлежи на въззивна проверка от по-горна съдебна инстанция.

Въззивната инстанция проверява правилността на невлязлата в сила присъда. Проверява се изцяло правилността на присъдата, независимо от основанията, посочени от страните. Въззивната инстанция може да отмени или измени присъдата и в необжалваната част, а също и по отношение на лицата, които не са подали жалба, ако има основания за това.

Във въззивната инстанция се допускат всички доказателства, които могат да бъдат събрани по предвидения в този кодекс ред. Въззивният съд може да установява нови фактически положения.

Производството пред въззивната инстанция се образува по протест на прокурора или по жалба на страните. Жалбата и протестът се подават в петнадесетдневен срок от обявяването на присъдата, чрез съда, който е постановил същата.

Жалбата и протестът следва да бъдат писмени, като в тях се посочват: съдът, до който се подават; от кого се подават и какво искане се прави. В жалбата и протеста се посочват неизяснените обстоятелства и доказателствата, които следва да се съберат и проверят от въззивния

сът. Жалбата и протестът се подписват от подателя. До даване ход на делото в съдебно заседание страните могат да правят допълнителни писмени изложения за допълване на доводите, посочени в жалбата и протеста. Към жалбата и протеста се прилагат преписи според броя на заинтересованите страни.

Съдът, чрез който е подадена жалбата или протестът, незабавно съобщава за това на заинтересованите страни, като им изпраща преписи от тях. Страните могат да подават писмени възражения срещу подадената жалба или протест до даване ход на делото пред въззивната инстанция.

Съдия от първоинстанционния съд връща жалбата и протеста, когато:

1. не отговарят на изискванията за форма и съдържание на същите, ако в седемдневен срок от поканата пропускът или несъответствието не бъде отстранено;

2. не са подадени в законоустановения срок;

3. не са подадени от лице, което има право на жалба или протест.

Жалбата и протестът могат да бъдат оттеглени от жалбоподателя и от прокурора, който участва в заседанието на въззивната инстанция, до започване на съдебното следствие, а ако такова не се провежда - до започване на съдебните прения. Протестът може да бъде оттеглен и от прокурора, който го е подал, до образуване на производството пред въззивната инстанция. Защитникът не може да оттегли жалбата си без съгласието на подсъдимия, а поверениците - без съгласието на техните доверители.

Делото, заедно с постъпилите жалби, протести и възражения, се изпраща на въззивната инстанция, след като изтече срокът за обжалване на присъдата.

Допускането на искани доказателства се решава в закрито заседание от състава на въззивния съд, който ще разгледа делото. Свидетелите и вещите лица, разпитани в първоинстанционния съд, се допускат във въззивната инстанция, ако съдът приеме, че е необходим техният повторен разпит, или когато техните показания или заключения ще се отнасят до новооткрити обстоятелства. Нови свидетели и вещи лица се допускат, когато съдът счете, че техните показания или заключения ще имат значение за правилното решаване на делото. Страните могат да представят нови писмени и веществени доказателства до даване ход на делото.

Участието на прокурора в съдебното заседание по въззивните дела от общ характер е задължително. Неявяването на другите страни без уважителни причини не е пречка за разглеждане на делото.

При провеждане на съдебно следствие въззивният съд може да използва всички способности за събиране и проверка на доказателствата.

Въззивният съд може:

1. да отмени присъдата и да върне делото за ново разглеждане на прокурора или на първоинстанционния съд;

2. да отмени първоинстанционната присъда и да постанови нова присъда;

3. да измени първоинстанционната присъда;

4. да отмени присъдата и да прекрати наказателното производство в случаите посочени в НПК;

5. да спре наказателното производство в случаите по чл. 25 от НПК;
6. да потвърди първоинстанционната присъда.

Решението на въззивната инстанция заедно с мотивите се изготвя не по-късно от тридесет дни от съдебното заседание, в което делото е обявено за решаване. Решението заедно с мотивите се обявява в съдебно заседание с призоваване на страните или им се съобщава писмено, че е изготвено.

КАСАЦИОННО ПРОИЗВОДСТВО

По касационен ред могат да бъдат обжалвани:

1. решенията и новите присъди на апелативния съд, освен тези, с които деецът е бил освободен от наказателна отговорност с налагане на административно наказание на основание чл. 78а от Наказателния кодекс, и тези с които присъдата е отменена и делото е върнато за ново разглеждане на прокурора или на първоинстанционния съд.

2. новите присъди, постановени от окръжния съд като въззивна инстанция, освен тези, с които деецът е бил освободен от наказателна отговорност с налагане на административно наказание на основание чл. 78а от Наказателния кодекс;

3. определенията на окръжния и на апелативния съд по чл.30б, ал.1 от НПК, постановени в случаите на нова присъда;

4. решенията и определенията на окръжния или апелативния съд, постановени за първи път във въззивното производство, с които се прекратява, спира или прегражда пътят на наказателното производство.

Касационната инстанция проверява присъдата или решението само в обжалваната част и по отношение на обжалвалите лица, като се произнася в двумесечен срок.

Касационната инстанция отменя или изменя присъдата или решението и по отношение на необжалвалите подсъдимци, ако основанията за това са в тяхна полза.

Присъдата и решението подлежат на отмяна или изменение по касационен ред:

1. когато е нарушен законът;
2. когато е допуснато съществено нарушение на процесуални правила;
3. когато наложеното наказание е явно несправедливо.

Производството пред касационната инстанция се образува по протест на прокурора или по жалба на другите страни. Жалбата и протестът срещу присъдата или решението на въззивния съд се подават в посочените в НПК срокове. Жалбата и протестът се подават чрез съда, който е постановил обжалваната присъда или решение. Към жалбата и протеста се прилагат преписи според броя на заинтересованите страни.

След разглеждане на подадената жалба и протест касационната инстанция може да:

1. остави в сила присъдата или решението;
2. отмени присъдата или решението и да прекрати или спре наказателното производство в предвидените от закона случаи, а в

случая, когато деянието не съставлява престъпление - да оправдае подсъдимия;

3. измени присъдата или решението;

4. отмени присъдата или решението изцяло или отчасти и да върне делото за ново разглеждане.

Решението на касационната инстанция се изготвя по правилата на чл.339, ал. 1 и 2 от НПК и се обявява не по-късно от тридесет дни от съдебното заседание, в което делото е обявено за решаване. Това решение не подлежи на обжалване.